

Witold Szablowski

Tancujúce medvede

absynt
prekliati/reportéri

„Sloboda sú nové výzvy.
Nové zvuky. Nové pachy.
Nové žrádlo. Sloboda je
pre medveďa jedno veľké
dobrodružstvo.“

~~absynt~~

Witold
Szablowski
Tancujúce
medvede
Reportáže
z trans-
formácie

Preklad: Karol Chmel

Prekliati reportéri
Absynt 2017

Atény – každý deň tu tisícky Grékov snívajú, že v ich krajine nakoniec zavládne najlepšie a najšťastnejšie spoločenské zriadenie – komunizmus.

Belehrad – dlhé roky sa tu skrýval vojnový zločinec Radovan Karadžić, prestrojený za liečiteľa, odborníka na prírodnú medicínu.

Berati – stavebný robotník Djoni tu rozbíja betónové bunkre, ktoré dal vybudovať Enver Hodža.

Gori – v Stalinovom rodnom dome strážia generalissimovu posmrtnú masku jeho vestálky.

Havana – tisícky Kubáncov sa trasú, keď počúvajú správy o zhoršujúcom sa zdravotnom stave Fidela Castra; jedni sa trasú od strachu, druhí – od vzrušenia, že vietor zmien začne fúkať konečne aj na ich ostrove.

Londýn – Lady Peron tu má svoje dva hektáre medzi železničnou stanicou Station a autobusovou Victoria Coach Station.

Kosovská Mitrovica – odtiaľto vyraňujú priatelia Florent a Dušan, aby rozdávali kurence Srbom, ktorí sa vracajú do Kosova.

Medyka – cez hranice s Ukrajinou deň čo deň prechádzajú tisícky „mravcov“, aby do Poľska preniesli vodku a cigarety.

Narva – sídlo estónskych Rusov, kde ani policajti nevedia po estónsky.

Sierakowo Sławieńskie – obyvatelia tejto postdružstevnej dediny v rámci zápasu s biedou založili osadu hobbitov. Prezliekajú sa za postavy z Tolkienových kníh a lákajú deti, aby sa zúčastnili na terénnych hrách.

Tirana – odtiaľto vládol krajine Enver Hodža; dodnes tu straší

pyramída, ktorú navrhli jeho dcéra a zať.

Belica – v tomto mestečku sa nachádza dvanásťhektárový park pre tancujúce medvede, v ktorom si zvykajú na život na slobode.

Drjanovec – odtiaľto pochádzajú bratia Giorgi a Stefan Marinovovi. Prvý z nich chodil s medvedicou Velou po čiernomorskom pobreží a po jarmokoch. Druhý bol špecialista na mimoriadne náročné umenie zápasov s medveďom.

Gecovo – tu v roku 2007 odobrali cigánskej rodine Stanievovcov posledné tri tancujúce medvede v Bulharsku: Mišu, Svetlu a Mimú.

Jagoda – mestečko vychýrené znamenitými medvediarimi, i keď chudobnejšími ako ich kolegovia zo severu krajiny. Bulhari uštipačne hovorievali, že každý obyvateľ Jagody má pri dome medveďa.

Ložnica – v tejto dedinke sa narodil súdruh Penčo Kubadiniski, ktorý sa počas druhej svetovej vojny skrýval medzi Cigánmi-medvediarimi. Neskôr sa stal jedným z najvýznamnejších bulharských komunistov, blízkym priateľom a spolupracovníkom Todora Živkova.

Sofia – v hlavnom meste Bulharska bolo možné ešte pred pár rokmi vidieť medvediarov v električkách, na sídliskách či dokonca pred obchodmi alebo stávkovými kanceláriami. Vyhrávali na gusliach a čakali na almužnu.

Varna, Zlaté Piesky – ešte pred pár rokmi najpopulárnejšie bulharské letoviská; kým Bulharsko nevstúpilo do Európskej únie, boli tieto miesta plné medvediarov a ich zvierat.

Slovníček

Мечка – po bulharsky medveď

Мечкар alebo **Мечкадар** – medvediar, drezér

Намордник – maska, často s červeným strapcom, ktorú mal medveď nasadenú na pysku

Холка – kovový krúžok, ktorý medvediari zatĺkali svojim medveďom do nozdier

Гьдулка – gusle, na ktorých hrával medvediar

Prvá část

Copyright © by Witold Szablowski & Agora SA, 2014.

All rights reserved.

Cover Art © Pavlína Morháčová

Translation © Karol Chmel

ISBN 978-80-89916-13-9

I. Láska

I.

Giorgi Mirčev Marinov si schováva hlavu za pravou rukou a ľavou striasa popol z cigarety na zem. Tá má v dedine Drjanovec intenzívnu hnedú farbu, miestami prechádzajúcu až do červenej. Sedíme pred sivo omietnutým domom. Marinov má čosi po sedemdesiatke, ale ešte ho nepritlačilo k zemi, hoci v Drjanovci, dedinke na severe Bulharska, obývanej hlavne Cigánmi, sa máloktoľ muž dožije jeho veku.

So ženami to koniec koncov nie je o nič lepšie. Na zárubni dverí Marinovovho domu visí úmrtné oznámenie s portrétom ženy len o čosi mladšej, ako je on sám. Je to jeho manželka. Zomrela minulý rok.

Keď človek prejde cez túto zárubňu, obíde voz, mula a hromadu starých lajstier, dôjde k hlinenému mlatu. Uprostred neho stojí do zeme zatľčený kôl. Pri ňom strávila takmer dvadsať zím medvedica Vela.

– Mal som ju rád, akoby to bola moja dcéra, – hovorí Mirčev; spomienky ho na chvíľu preniesli do tých rán pri Čiernom mori, keď on a Vela, opretí jeden o druhého, natrčali nosy k moru, potom sa nakrmili pšeničným chlebom a po pozvoľna sa rozohrievajúcom asfalte vyrážali za prácou. Spomienky ho roztápajú ako tamto slnko tamten asfalt. Zabúda na cigaretu, až mu žeravý koniec začne páliť prsty, a tak odhadzuje ohorok na červenohnedú zem a vracia sa do dediny Drjanovec pred sivo omietnutý dom so smútočným oznámením na zárubni.

– Boh mi je svedkom, že som ju mal rád, ako keby bola človek, – vraví a potriasa hlavou. – Mal som ju rád ako člena najbližšej rodiny. Vždy mala dostatok chleba. Najlepší alkohol. Jahody. Čokoládu. Cukríky. Keby som mohol, nosil by som ju na chrbte. Ak povieš, že som ju bil, že jej bolo so mnou zle, klameš.

2.

Vela sa u Mirčevovcov objavila začiatkom smutných deväťdesiatych rokov, keď padol komunizmus a po ňom začali zanikať kolchozy, ktoré sa tu nazývali TK██ – trudovo kooperatívno zemedielske stopanstvo.

– Bol som traktorista v TK██ Drjanovec, jazdil som na stroji značky Belarus a svoju prácu som mal naozaj rád, hovorí Mirčev. – Keby som mohol, do konca života by som pracoval v kolchoze. Ľudia tam boli celkom fajn. Robota síce občas ťažká, ale na čerstvom vzduchu. Nič nám nechýbalo.

Lenže v roku 1991 začalo TK██ prepúšťať. Riaditeľ si zavolať Mirčeva a povedal mu, že v kapitalizme musí traktorista nielen jazdiť na traktore, ale aj pomáhať pri kravách, pri siatí i pri žatve. Giorgi pomáhal ľuďom na iných postoch aj predtým, takže v tom nevidel nijaký problém. Riaditeľ však vyhlásil, že to všetko chápe, ale ani takýchto multifunkčných traktoristov v kapitalizme veru dvanásť neudrží – predtým ich totiž v Drjanovci bolo dvanásť – a teraz môžu zostať najvyššie traja. Mirčeva prepustili.

– Dostal som výplatu za tri mesiace dopredu a dovidenia, – spomína. Vzápätí dodáva: – Keď vyjdeš z môjho domu, zájdeš kúsok doprava a zastaneš si na kopci, uvidíš, čo zostalo po našom kolchoze. Bol to krásny kolchoz, tristo kráv, niekoľko sto hektárov, dokonale vedený. Pracovali v ňom hlavne Cigáni, lebo Bulharom takáto robota veľmi nevoňala. Dnes sa

všetko zrútilo a Cigáni namiesto toho, aby pracovali, sedia doma a berú dávky. A mlieko v razdradskom markete predávajú len nemecké. Vidno, že Nemcom sa oplatí mať veľké poľnohospodárske podniky. Bulharom nie.

V roku 1991 si musel Mirčev položiť základnú otázku, akú si kladie každý, koho prepustili z práce: Čo iné viem ešte robiť?

– Odpoveď bola v mojom prípade jednoduchá, – hovorí. – Vedel som drezírovať medvede, aby tancovali.

Jeho otec i dedo boli medvediarmi, jeho brat Stefan vodil medvede, odkedy skončil školu.

– Z najbližšej rodiny som vstúpil do kolchozu iba ja, – hovorí Mirčev. – Chcel som skúsiť aj iný život, lebo ten s medvedmi som už poznal. Do kolchozu však odišlo pracovať veľa medvediarov, tak ako ja. Aj tak ma však vychovali pri *mečkach*, poznal som všetky pesničky, všetky kúsky, všetky ich príbehy. Dva z otcových medvedov som sám dojčil fľašou s cumlíkom. Keď sa mi narodil syn, krmil som ich spolu. Neraz som sa pomýlil a malý pil z fľaše pre medveďa a medveď zasa z tej jeho. Keď ma teda prepustili z kolchozu, uvedomil som si jedno: ak chcem ďalej žiť, musím si čo najrýchlejšie nájsť medveďa. Bez medveďa neprežijem ani rok.

Ako som ho našiel? Počkaj, zapálím si ešte jednu a o všetkom ti porozprávam.

3.

Po medveďa som musel ísť do rezervácie Kormisor. Je to známy poľovnícky revír; Brežnev vraj našim komunistom odpustil miliardu levov dlhu, len aby ho tam brali na poľovačky. Povedal mi to chlapík, ktorý v Kormisore pracoval vyše štyridsať rokov – ale či je to naozaj pravda, to neviem.

Najprv som musel cestovať do Sofie na ministerstvo lesného hospodárstva, kde som mal spolužiaka. Vďaka nemu

som získal poukaz na medveďa, určený pre Kormisor, a tak som sa vybral zo Sofie rovno do rezervácie. Tam ma už z počutia poznali, chodieval tam môj brat spolu s ďalšími medveďarmi – v tých časoch bol skutočná hviezda. Vystupoval vo veľmi drahej reštaurácii kdesi pri Čiernom mori, kam chodievali aj členovia vedenia komunistickej strany. Párkrát ho ukazovali aj v televízii. Poznalo ho veľa ľudí z celého Bulharska.

Stefan mal svojho medveďa zo zoologickej záhrady v Sofii. Jeden opitý vojak sa tam vlámaval do výbehu pre medvede – matka mala akurát mladé, tak sa naňho vrhla a na mieste ho zabila. Museli ju uspať, ako to robievajú, keď zviera zabije človeka. Stefan sa o tom odkiaľsi dozvedel a zašiel tam, aby si kúpil jedno z medveďat.

V reštaurácii najprv vystupovali dievčatá, ktoré tancovali na žeravom uhli, a potom on. Začínal zápasom s medveďom a na konci predstavenia medveď masíroval chrbát šéfa reštaurácie.

Potom sa pred brata postavil celý zástup ľudí, aby ich medveď tiež vymasíroval. Zarábali na tom celkom pekné peniaze. Musel sa, samozrejme, deliť so šéfom reštaurácie, ale vystačilo to pre obidvoch.

Zaviezol som sa teda do Kormisoru. Hájnik mi kázal odovzdať pozdrav bratovi a potom mi priviedli tú malú. Mala len pár mesiacov. Také sú najlepšie, lebo ešte nie sú príliš privyknuté na matku, ešte im možno zmeniť opatrovníka a nebudú sa priečiť. Keď od matky odoberiete staršieho medveďa, ten sa potom vie aj umoriť hladom.

Pozerala sa na mňa. Ja sa pozerám na ňu. Myslím si: – Pôjde ku mne alebo nepôjde? Čupol som si. Natiahol som ruku. Volám na ňu: – No poď, maličká, poď. A ona nič. Len sa na mňa díva a oči má ako dva uhličky.

Vravím ti, do takých očí by si sa zaľúbil.

Vybral som z vrecka chlieb, položil som ho do klietky a čakám, či vojde. Znovu sa na mňa pozrela. Na chvíľku zaváhala,

ale vošla. Pomyslel som si: – Tak už si moja. V dobrom aj v zlom. Dobre som vedel, že človek môže žiť s medveďom aj tridsať rokov. A to je predsa polovica života!

Zaplatil som za ňu tri a pol tisícky levov, no neľutoval som to ani jednu stotinku. Hneď ma chytila za srdce.

Tie peniaze, to bolo moje odstupné z kolchozu a k tomu aj čosi z požičaných. Moskvíč sa dal vtedy kúpiť za necelé štyri tisícky.

Lenže na moskvíč mi vtedy nezostalo. Časť cesty som sa odviezol malým autobusom a už vtedy to bolo celkom príjemné, lebo všetky deti sa zaujímali o medveďa a chceli ho pohladkať. Pomyslel som si, že to je dobré znamenie a že som získal naozaj skvelého medveďa – je priateľský, vzbudzuje sympatie. Vtedy mi prišlo na um: – Dám ti meno Valentína. Si predsa krásna medvedica, to meno je pekné, pre teba ako stvorené.

A tak sa aj stalo. Dostala meno Valentína, skrátene Vela.

Potom sme museli vymeniť autobus za vlak a Vela sa viezla v batožinovom kupé. Sprievodca za ňu nepýtal lístok, poprosil ma len o to, či by ju mohol pohladkať. Samozrejme, že som privolil. Aj tak som však trval na tom, že za lístok zaplatím. Som už raz taký – keď to tak má byť, tak zaplatím a hotovo. Vždy som Vele kupoval lístok ako pre dospelého, nijaké zľavy za hladkanie. Iba raz sa sprievodca vzoprel. Povedal, že má niekoho blízkeho z rodiny v nemocnici a že medveďa chápe ako dobré znamenie, ako prísľub šťastia pre dotyčnú osobu.

Videl som, že je to preňho dôležité, a tak som ten jediný raz nezaplatil.

4.

Najväčší problém som mal so svojou ženou. Do Kormisoru som totiž odcestoval potajomky, tak, aby o tom nevedela.

A keď som zrazu stál pred dverami s medveďom, ženu priam posadol amok.

– Ty hádam nemáš rozum! Ako budeme žiť?! – vrhla sa na mňa so zdvihnutými rukami.

Ustúpil som jej, odišiel som.

Vždy som sa usiloval žiť so ženou v zhode a musím priznať, že jej vyvádzanie ma trápilo. No čiastočne som ju aj chápal. Život medvediara nie je ľahký. Isteže, zarobiť sa dá. Vidiš tento dom? Stojí vďaka práci našej Valentíny. Keď sme mali pri mori dobrý deň, zarobil som viac ako za mesiac práce v kolchoze.

Tá práca si však vyžaduje svoje. Treba stále dávať pozor, aby medveď nezdivel, aby ti neublížil – Vela s nami bola dvadsať rokov, no človek nemohol ani na chvíľu povoliť v ostražitosti. Nevieš, kedy sa v tvojom medveďovi môže prebudiť inštinkt. Kolega zo susednej dediny, Ivan Mitev, mal svoju medvedicu pätnásť rokov. Kúpil ju v cirkuse, takže by sa mohlo zdať, že s ňou bude mať úplný pokoj – matka ani stará matka nepoznali slobodu, takže inštinkty mala mať otupené. Jedného dňa ju Ivan poriadne neuviazal, odtrhla sa, zabila tri sliepky a zožrala ich. Ako to urobila – neviem. Mojej Vele sliepky neraz priam chodili po hlave a nič také jej neprišlo na um. Ivanovi sa to teda stalo. V ich medvedici sa prebudil inštinkt, začala sa vrhať aj naňho, na jeho ženu, na deti. Chcela ich hrýzť. Mali veľký problém. Medveď, bohužiaľ, nevie, čo je vďačnosť, a ľahko zabudne na to, že si ho pätnásť rokov krmil kukuricou a zemiakmi. Keď raz zdivie, začne hrýzť.

Okrem toho medvediara ľudia medzi sebou nevidia radi. Nevážia si nás. Ja som s tým mal dlho problém a nikdy, naozaj nikdy som s Velou nevystupoval ani tu, v Drjanovci, ani v okolitých dedinách. Až keď som pricestoval do Šumenu, a to je dobrých šesťdesiat kilometrov, vytiahol som gusle a začínal pracovať.

Keď som teda priviezol malé medveďa, moja žena už dobre vedela, ako sa to všetko skončí. Ženy sú veľmi múdre, a keď videla to malé chlpaté čosi, videla zároveň aj ľudí, čo sa budú smiať, aj noci strávené na daždi a chodenie z dvora do dvora, aby nám niekto hodil aspoň pár stotiniiek.

Ale takisto som aj ja poznal svoju ženu, nech jej svetlo večné svieti. Vedel som, že keď prečkám výbuch jej zlosti, bude toho medveďa ľúbiť ako vlastné dieťa.

Nemýlil som sa. Už v prvú zimu ma práve ona hnala, aby som čo najskôr urobil prístrešok pre Velu, lebo mrzne. A keď začalo pršať, utekala s daždnikom pod strom, kde bola Vela priviazaná, len aby medveďa nezmoklo. Keby mohla, nechávala by ho v dome, tak ako niektorí ľudia v mestách držia v bytoch psy.

5.

Keď som malú priviezol sem, najviac problémov mi robil jeden major milície – alebo to už bola polícia? Neviem, tie zmeny sa diali tak rýchlo, že ich človek nestačil sledovať. Dozvedel sa, že mám medvedíka, zašiel teda za mnou a vraví: – Občan Mirčev, dozvedel som sa, že máte medveďa. Dávam vám sedem dní na to, aby ste sa ho zbavili.

Skúšam diskutovať, ako to myslíte, pán major, veď medveď je legálne kúpený. Mám doklad o odkúpení z parku Kor-misor. Okrem toho ma vaša transformácia pripravila o prácu, tak mi musíte dovoliť robiť niečo iné.

Ale major o tom nechcel ani počuť. – Sedem dní, občan Mirčev, – vraví. – A nerád by som to opakoval.

Bolo to čudné počínanie – veď vtedy bolo v našej dedine ešte šesť ďalších medveďov, jedného mal dokonca môj brat Stefan. Prečo si major zasadol akurát na mňa? Neviem, možno mal už medveďov po krk. Alebo chcel úplatok? Neskúmal som to. Bola to celkom legálna záležitosť, takže som nemal

dôvod niečo mu dávať. Zašiel som do Šumenu za predstaviteľmi ministerstva kultúry a poprosil som ich, aby na môj účet zatelefonovali do Sofie a tam potvrdili, že mám všetky potrebné doklady. Medveďa nebolo možné držať načierno. Musel ho prezrieť veterinár a ministerstvo kultúry muselo vydať potvrdenie o tom, že môj program bude reprezentovať vysoké umelecké hodnoty. Ministerstvo potvrdilo, že mám všetky potrebné papiere, v Razgrade mi vydali dodatočný dokument a major milície mi musel dať pokoj.

A dal. Povedal iba, že ma bude sledovať, videl som ho ešte zo dva razy, potom sa kdesi stratil.

Zostala len drezúra. Existujú tu dve školy.

Sú *mečkadari*, ktorí postupujú naostro. Medveďa bijú, ťahajú za pysk, kopú.

Ja som taký nikdy nebol. Po prvé, bolo by to proti mojej náture – ja patríam k tým pokojnejším. Po druhé, otec mi vždy opakoval, že Boh všetko vidí. On ti dal toho medveďa, a ak sa k nemu správaš zle, je to, ako keby si urážal Boha. Verím tomu, lebo sa to viackrát prihodilo rôznym medvediarom. Skôr či neskôr sa ti Boh za zlo odplatí.

Trýznený medveď bude iba čakať na vhodnú chvíľu, aby na teba zaútočil. Mal som kolegu, ktorý svojho medveďa mlátil protipožiarnou lopatou. Keď medveď videl lopatu, držal si odstup. No len čo sa k nemu raz kolega priblížil bez lopaty, dohrýzol ho, a to poriadne.

Iný prípad je Ivan Mitev, ten, ktorého medvedica sa naučila žrať kurence. Mitev urobil tú najhlúpejšiu vec, akú mohol. Spanikáril. Požiadal o pomoc poľovníka. Pustili medveďa do lesa, poľovník vystrelil a zabil ho. A o pár mesiacov neskôr už nežil ani Ivan. Srdce. Vravím ti, Boh vidí, čo robíš so svojím medveďom, a skôr či neskôr ti to odplatí.

Ja by som medveďa nikdy neudrel. A Velu? Keď si to len predstavím, Bože, vystúpia mi slzy do očí. Radšej by som sa nechal trýzniť, než jej ublížiť.

A ako som ju teda cvičil? Nuž, zaviezol som ju kúsok za dedinu, vzal som *gadulku*, čiže gusle, za hrst cukríkov a začal som hrať. Pokúšal som sa ju presvedčiť, aby si zastala na zadné laby, a keď si zastala – dostala cukrík.

Chytila sa naozaj rýchlo. Až potom, keď prišla jar, začal som ju učiť komplikovanejšie kúsky. Povedal som napríklad: – Ukáž nám, Velu, ako nevesta bozkáva ruku svokrovi. A ona pekne krásne bozkávala ruky dámam, za čo nám, keď sme už chodili po celej krajine, dávali solídne prepitné.

Mali sme kedysi takú slávnu gymnastku Mariu Gigovovu, bola veľmi populárna, ešte aj po skončení kariéry. Občas sme sa s Velou zastavili niekde uprostred mesta a ja som jej povedal: – No, Velu, ukáž nám, ako Gigovová dostáva medaily. A Vela poskakovala, ladne rozkladala labami a nakoniec sa krásne uklonila. Ľudia sa smiali, tleskali, fotili si nás a my sme zarábali peniažky.

Mali sme aj istého Janka Ruseva, vzpierača, olympijského víťaza a pätnásobného majstra sveta. Hovorieval som: – Ukáž nám, milá moja, ako Rusev dvíhal činky. A ona si čupla, laby poskladala tak ako vzpierač, keď sa chystá vytlačiť tyč so závažiami, a sťažka odfukovala.

A keď náš výborný futbalista Christo Stoičkov začal hrať v Barcelone, hovorieval som: – Velu, ukáž nám, ako Stoičkov simuluje. A Vela sa zvalila na zem, chytila sa za zadnú labu a začala strašne chrčať.

Našli sa aj medvediari, čo si trúfli na politické témy. Čo-to o Živkovovi, čo-to o jeho ľuďoch, prípadne o ďalších členoch vlády. Najmä keď padla Živkovova vláda, vyrojili sa o ňom stovky vtipov.

Ja som to nemal rád. Po prvé, s mocou sa radšej netreba zahrávať, veď som mal stále na pamäti toho svojho majora, ktorý iba čakal, aby sa mi dostal na kobyľku. Nikto nemal potuchy, ako dlho vydrží táto nová moc – no major sa mi zdal večný.